

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЦИГАНОК ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК[371.134+39(477)](043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО
УКРАЇНОЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор
Сивачук Наталія Петрівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
завідувач кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Семеног Олена Миколаївна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України,
головний науковий співробітник відділу змісту і
технологій навчання дорослих;

кандидат педагогічних наук, доцент
Павелків Катерина Миколаївна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «25» лютого 2016 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті та у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розіслано «25» січня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. П. Рогальська-Яблонська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Особливої актуальності в умовах сьогодення, позначених суперечностями глобалізаційних і націєтворчих процесів, набуває питання збереження і розвитку української держави. Одне з чільних місць посідає українознавство як система наукових інтегрованих знань про Україну і світове українство як цілісність, геополітичну реальність, що змінюється у просторі і часі. Українознавство розглядається у дослідженні як синтез крає-, країно-, природо-, суспільство-, людино-, народознавства, яке на всіх етапах розвитку було органічною формою людино-, націє- та державотворення, тому завжди пропорційно залежало від долі національної держави. Роль українознавства у школі, питома вага та ефективність його використання у навчально-виховному процесі школи залежать від учителів, отже підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до українознавчої роботи є завданням державної ваги.

Вихідні концептуальні положення професійної підготовки фахівців, у тому числі філологічного напрямку, визначені в Законах України «Про освіту» (2004), «Про вищу освіту» (2014), Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) (1994), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2013), що регламентують діяльність педагогів закладів освіти.

До розв'язання питання професійної підготовки майбутнього вчителя звертаються такі сучасні вчені, як: А. Алексюк, О. Браславська, О. Дубасенюк, В. Загвязинський, І. Зязюн, О. Коберник, О. Комар, В. Кузь, Н. Кузьміна, О. Мороз, Д. Пащенко, О. Пехота, О. Семенов, Н. Сивачук, С. Сисоєва, В. Сластьонін, С. Совгира, С. Ткачук, Г. Троцько, В. Шахов та ін.

Проблема підготовки майбутніх учителів-філологів знайшла своє вирішення у працях Л. Базиль, Т. Бельчевої, О. Гуманкової, В. Денисенко, О. Земки, В. Коваль, О. Коник, О. Копусь, К. Павелків, О. Семенов, Ю. Тракоші, Є. Яковенко-Глушенкової тощо. Етнопедагогічна підготовка майбутніх учителів стала об'єктом наукового інтересу А. Даник, Т. Дем'янюк, К. Журби, Л. Йовенко, А. Кайсарової, Н. Лисенко, В. Постового, М. Стельмаховича, М. Харитонова, С. Черепанової та ін.. Питаннями українознавчої освіти займалися С. Денисюк, С. Єрмоленко, П. Ігнатенко, Л. Касян, П. Кононенко, В. Личковах, І. Терешко, Є. Сявавко, Т. Усатенко, Г. Філіпчук та ін.

Широкий спектр наукових досліджень та вагомий внесок учених у розв'язання окресленої проблеми, аналіз науково-педагогічної літератури, практика навчально-виховної роботи вищих навчальних закладів та власний досвід педагогічної діяльності засвідчують, що проблема підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі недостатньо розроблена в теорії і практиці сучасної професійної освіти. Актуальною є потреба удосконалення теоретичного, змістового, практичного та методичного аспектів з урахуванням сучасних вимог, що і визначає своєчасність дослідження.

Актуальність і доцільність розв'язання окреслених проблем дослідження

посилюється наявністю *суперечностей* між:

- актуальністю проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі в умовах активного розвитку української державності та недостатнім рівнем її наукової розробки в педагогічній науці;

- необхідністю підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі та недостатньою розробленістю загальнотеоретичних і методичних засад такої підготовки у педагогічних ВНЗ;

- важливістю педагогічної практики у підготовці майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі та недостатньою адаптацією змісту програм практик для досягнення цієї мети.

Актуальність, недостатня обґрунтованість теоретичних і практичних аспектів розв'язання окресленої проблеми, необхідність усунення наявних суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є складовою держбюджетної теми «Професійна підготовка майбутніх учителів-словесників на засадах українознавства» (державний реєстраційний номер 0114U000498) та теми, над якою працюють співробітники науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Тему дослідження затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 5 від 27 грудня 2011 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 24 квітня 2012 року).

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньої практики теоретично обґрунтувати модель та педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі й експериментально перевірити методику їх реалізації.

Гіпотеза дослідження. Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі буде ефективною, якщо розробити і поетапно впровадити модель підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, яка інтегрує цілі, форми, методи, засоби навчання і забезпечує реалізацію науково обґрунтованих педагогічних умов:

- забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі;

- запровадження у процес підготовки майбутніх учителів-філологів організаційних форм та активних методів для формування професійних якостей та розвитку умінь здійснювати українознавчу роботу в школі;

- набуття майбутніми вчителями-філологами практичних умінь та навичок організації українознавчої роботи в школі.

Відповідно до гіпотези визначено **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукової літератури уточнити сутність понять «українознавча підготовка студентів», «готовність до українознавчої роботи в

школі», осмислити зв'язки між поняттями «українознавство» і «народознавство» як родового і видового; визначити зміст, структуру та місце українознавства у процесі підготовки майбутнього вчителя-філолога.

2. Уточнити критерії, показники та схарактеризувати рівні готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі.

3. Розробити й апробувати модель підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі та експериментально перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів-філологів у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі.

У процесі вирішення означених завдань використовували комплекс **методів дослідження**, а саме: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури для визначення стану і теоретичного обґрунтування проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; узагальнення передового досвіду з підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; порівняння і конкретизація для з'ясування сутності та структурних компонентів українознавчої складової підготовки майбутніх учителів-філологів; моделювання – для розроблення моделі підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; логіко-історичний аналіз і систематизація навчально-програмної документації; *емпіричні* – (бесіда, анкетування, тестування, інтерв'ювання, спостереження) для вивчення рівнів готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для визначення ефективності дослідницько-експериментальної роботи; *статистичні* – кількісний та якісний аналіз, обробка та систематизація експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. На різних етапах у дослідженні брали участь 369 студентів та 16 викладачів вищих навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів:

уперше теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі (забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; запровадження у процес підготовки майбутніх учителів-філологів організаційних форм та активних методів для формування професійних якостей та розвитку умінь здійснювати українознавчу роботу в школі; набуття майбутніми

вчителями-філологами практичних умінь та навичок організації українознавчої роботи в школі); розроблено модель підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, що враховує положення системного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, культурологічного, компетентнісного підходів, загальнодидактичні і специфічні принципи, включає методологічно-цільовий, змістово-процесуальний, результативний блоки, відображає цілісний педагогічний процес підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі і є практичним підтвердженням ефективності педагогічних умов;

уточнено зміст понять «українознавча підготовка студентів» (оволодіння системними знаннями із дисциплін українознавчого циклу, формування у них психологічних установок та практичних умінь і навичок для здійснення українознавчої роботи в школі), «готовність майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі» (складне психолого-педагогічне утворення, що містить у собі комплекс особистісних, психологічних і професійних особливостей майбутнього вчителя, передбачає всебічне знання історії становлення та розвитку українознавства в контексті науково-педагогічної думки України, історії народу, його культури, побуту, звичаїв та обрядів, світоглядних уявлень та міфології, а також професійні вміння успішно організовувати педагогічну діяльність із прилучення школярів до надбань духовної і матеріальної культури українського народу); сутність і структуру підготовки вчителя-філолога до українознавчої роботи; критерії і показники, рівні (високий, середній, низький) готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі;

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи організації навчально-пізнавальної, самостійної, індивідуальної роботи, всіх видів практик, спрямовані на формування готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні у процес професійної підготовки майбутніх учителів-філологів методики педагогічної діагностики рівнів їхньої готовності до українознавчої роботи в школі; навчально-методичних комплексів дисциплін «Практична фольклористика» та «Практична етнографія»; навчальних посібників «Практична фольклористика: навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів», «Практична етнографія» та «Етнографія України». Основні результати дослідження, навчально-методичні комплекси дисциплін та навчальні посібники можуть бути використані у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів для підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, а також у діяльності студентських наукових гуртків українознавчого спрямування та у системі післядипломної освіти.

Одержані наукові положення становлять базу для розробки навчально-методичного забезпечення дисциплін українознавчого циклу, для підготовки посібників, програм навчальних дисциплін; для розширення змісту курсу лекцій, практичних і семінарських занять із дисциплін українознавчого циклу.

Основні положення дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка про впровадження № 1238/01 від 15.10.2014 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 119 від 17.10.2014 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 37-н від 17.02.2015 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження № 04/244 від 24.09.2014 р.).

Особистий внесок автора. У посібнику «Практична фольклористика» (у співавторстві з Н. Сивачук) здобувачем розроблено методику підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі (автор. стор. 3–118.); у посібнику «Фольклорно-етнографічна спадщина села Косенівка Уманського району Черкаської області» (у співавторстві з Н. Сивачук) здобувачем узагальнено зразки автентичного фольклору (автор. стор. 51–113); у посібнику «Українська міфологія» (у співавторстві з Н. Сивачук) здобувачем підібрано тексти міфологічних казок та легенд українського народу (автор. стор. 13–110); у посібнику «Українознавство в освітньому просторі сучасної школи» (у співавторстві з Н. Сивачук, В. Гончарук, Л. Йовенко) здобувачем узагальнено, систематизовано та проаналізовано зразки автентичного фольклору (автор. стор. 198–201) у статті «Виховання патріотизму засобами образотворчого фольклору в українській родині II половини XIX ст. – першої чверті XX ст.» (у співавторстві з Н. Сивачук) здобувачем проаналізовано засоби образотворчого фольклору; у статті «Історія становлення українознавства у педагогічному дискурсі XX ст.» (у співавторстві з О. Санівським) здобувачем визначено етапи становлення українознавства.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження було оприлюднено у формі доповідей на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: *міжнародних* – «Народна культура Поділля в контексті національного виховання» (Вінниця, 2003), «Українське народознавство на початку XXI ст. (теорія, методи та тенденції розвитку)» (Київ, 2008), «Динамічні процеси в лексиці та граматиці слов'янських мов» (Умань, 2011), «Хрисанф Ящуржинський – фольклорист, етнограф, патріот» (Умань, 2012), «Українознавство в розбудові незалежної України та розвитку українства в сучасному світі: досвід та проблеми» (Київ, 2013), «Постать і спадщина Тараса Шевченка та розвиток культури і мистецтва XIX – XXI століть» (Київ, 2014), «Актуальные вопросы теории и практики современной гуманитарной науки» (Орел), 2014), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014);

всеукраїнських: «Удосконалення змісту підготовки учителів української мови та літератури на основі етнокультурних традицій українців» (Умань, 2006), «Професійна підготовка вчителя-словесника в умовах кредитно-модульної системи навчання» (Умань, 2008), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2010), «Християнські цінності в системі освіти: теорія, традиції, практика» (Умань, 2012), «Українська педагогіка 1920-х – сучасні оцінки і виміри» (Умань, 2012), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2012), «Риторична освіта молоді: сучасні оцінки і

проекції на майбутнє» (Умань, 2013), «Пам'яті Олекси Воропая (1913 – 1986)» (Умань, 2013), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2013), «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2014);

регіональних: «Міжконфесійна палітра Уманщини XVIII – XX століть» (Умань, 2008), «Історія Уманщини в іменах» (Умань, 2010), «Проблеми сучасної літературознавчої освіти студентської молоді» (Умань, 2013), «Розвиток національно-мовної особистості в сучасному освітньому просторі» (Умань, 2014);

науково-методичних семінарах: «Українське народознавство в школі: історія, доля, проблеми» (Умань, 2010), «Проблеми дослідження фольклорно-етнографічної спадщини Уманського регіону» (Умань, 2011), «Спадщина Тараса Шевченка в контексті сучасного літературознавства та шкільного курсу літератури» (Умань, 2012), «Творчі родини Уманщини» (Умань, 2014), «Підготовка вчителя-словесника: проблеми й перспективи» (Умань, 2013), «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (Умань, 2014), «Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти» (Умань, 2014); на засіданнях науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю».

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 26 публікаціях автора (19 – одноосібних): із них 8 відображають основні наукові результати дисертації (6 – одноосібних), 11 – апробаційного характеру, 7 навчально-методичних посібників для студентів і магістрів філологічних та історичних факультетів педагогічних університетів (4 – у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури (348 найменувань), 13 додатків на 59 сторінках. Загальний обсяг роботи – 288 сторінок (194 сторінки основного тексту). Робота містить 19 таблиць та 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет наукового пошуку; сформульовано гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві; наведено відомості про впровадження, апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «*Підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі як педагогічна проблема*» – проаналізовано ступінь наукової розробленості проблеми; уточнено сутність основних понять дослідження; здійснено аналіз підготовки майбутніх учителів-філологів у практиці роботи вишів.

На основі аналізу законодавчих документів, теоретичних джерел з'ясовано, що в умовах розвитку національної освіти та під впливом трансформацій, які відбуваються в освітньому просторі України, підвищується роль філологічної та українознавчої освіти, підготовки фахівців у цій галузі. Українознавча освіта – це цілісна система знань про народ, його традиційну культуру, знання, побут, характер, етнічну історію. Вивчення українознавства студентами філологічних факультетів

безпосередньо пов'язано із засвоєнням ними знань з історії, літератури, філософії, культурології тощо.

У дослідженні осмислено зв'язки між поняттями «українознавство» і «народознавство» як родового і видового. Українознавство – цілісна система наукових інтегративних знань про Україну і світове українство як цілісність, як геополітичну реальність, що розвивається в дихотомії простору й часу; воно є важливим складником знань і уявлень про всесвітнє людське суспільство крізь призму феномену українства; містить у собі інформацію про етнімію, територію, яку населяв український етнос упродовж свого формування та існування до сьогодення, природу, ресурси, особливості екології, мову як універсальний феномен буття і свідомості етнімії, політичний і суспільний лад, матеріальну і духовну культуру (релігію, філософію, світогляд, мистецтво, освіту, науку, право тощо), що розвивалися упродовж багатовікової історії нації та держави.

Народознавство – значно вужче поняття, яке у наукових працях ототожнюється з етнографією, історією, краєзнавством, країнознавством або суспільствознавством. З педагогічної точки зору на українознавство (народознавство) обґрунтовано ефективність виховного впливу народних знань, матеріальних і духовних цінностей, досвіду, традицій, моралі, культури тощо на студентів та їх підготовку до роботи в школі в цьому напрямі.

Дослідженням історії підготовки вчителів-філологів та фахівців-українознавців для освітніх закладів України, вивченням їхнього становлення та розвитку займалися науковці Т. Дем'янюк, М. Дмитренко, С. Домбровський, П. Ігнатенко, В. Кафарський, П. Кононенко, Л. Копчак, О. Король, В. Кузь, В. Постовий, Ю. Руденко, Б. Савчук, О. Семенов, Н. Сивачук, Р. Скульський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, М. Тиводар, Л. Удод, В. Хрущ та ін. Аналіз праць цих дослідників дозволив дійти висновку, що підготовка вчителів-філологів до українознавчої роботи в загальноосвітній школі відбувалася відповідно до етапів національного відродження, розвитку науки на основі культурно-антропологічного, історико-територіального підходів, соціально-економічних реформ, суспільно-політичної історії України.

Сучасний учитель-філолог є і викладачем, і вихователем, і організатором діяльності школярів, який у щоденній педагогічній роботі вирішує завдання виховання гармонійної особистості учня з чітко визначеним ідеалом людини, громадянина, патріота зі сформованими морально-політичними, патріотичними, громадянськими якостями, оволодіння достатньою кількістю знань та вмінь задля самореалізації у дорослому житті.

Тому актуальною є підготовка фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах до українознавчої роботи в школі, що полягає у засвоєнні її суті, цілей, завдань, форм та методів, а також формує у молоді почуття патріотизму, національної гідності, національної свідомості тощо, оскільки саме вчителю-філологу надається пріоритетне значення у такій роботі.

Підготовку майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі визначаємо як процес забезпечення його певною сумою знань, умінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності, спрямованої на прилучення школярів до надбань духовної і матеріальної культури українського народу,

формування в них національної самосвідомості, морально-політичних, патріотичних, громадянських та інших якостей.

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив відсутність єдиної обґрунтованої теорії і методики підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі. З метою з'ясування стану підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі було проаналізовано навчальні плани за напрямом підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література ОКР «бакалавр» та спеціалізаціями: українознавство, російська мова, польська мова, редагування освітніх видань, а також додатковою спеціальністю: мова і література (англійська).

Аналіз навчальних планів та програм дисциплін, що викладаються на філологічних факультетах, засвідчив, що вони недостатньо наповнені українознавчим компонентом, не забезпечено зв'язок між теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками, що не дає можливості належним чином підготувати студентів-філологів до українознавчої роботи в школі.

У другому розділі – *«Експериментальне дослідження підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі»* – визначено сутність феномену «готовність студентів-філологів до українознавчої роботи в школі»; виявлено компоненти, показники і схарактеризовано рівні її сформованості; представлено хід та результати констатувального етапу експерименту.

Під поняттям «готовність майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі» розуміємо складне психолого-педагогічне утворення, що містить у собі комплекс особистісних, психологічних і професійних особливостей майбутнього вчителя, передбачає всебічне знання історії становлення та розвитку українознавства в контексті науково-педагогічної думки України, історії народу, його культури, побуту, звичаїв та обрядів, світоглядних уявлень та міфології, а також професійні вміння успішно організовувати педагогічну діяльність із прилучення школярів до надбань духовної і матеріальної культури українського народу.

На основі аналізу наукової літератури виокремлено компоненти готовності студентів-філологів до українознавчої роботи в школі: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний з відповідними критеріями та показниками.

Критерієм *мотиваційно-ціннісного* компонента є розвинені спрямованість та мотивація до організації і проведення українознавчої роботи в школі; а показниками – розуміння важливості й необхідності проведення на належному рівні українознавчої роботи в школі; наявність бажання її проводити; домінуючий тип мотивації професійно-педагогічної діяльності; сталі мотиваційні настанови на проведення українознавчої роботи в школі.

Критерієм *когнітивного* компонента є сформованість системи знань для здійснення українознавчої роботи в школі; а його показники – наявність знань з української мови, літератури та українознавства; розуміння професійної та педагогічної діяльності як цілісної системи; використання у практичній діяльності основних термінів, понять, категорій, уривків творів тощо; самостійний пошук інформації та вдосконалення отриманих під час навчання знань, умінь і навичок.

Критерієм *практично-діялісного* компонента є вміння, навички, досвід, спрямовані на здійснення українознавчої роботи в школі; його показники – здатність

успішно реалізувати педагогічну діяльність на високому рівні доцільності й продуктивності; наявність умінь проведення пошукової і науково-дослідної роботи та їх доцільне використання в навчально-виховній роботі з учнями; сформованість необхідного рівня професіоналізму, здатності до самоосвіти і подальшого професійного зростання; розуміння взаємообумовленості застосування в навчальній, виховній і методичній роботі форм, методів, засобів навчання учнів українознавству.

Відповідно до розроблених компонентів, критеріїв та показників готовності визначено рівні готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі: високий, середній та низький.

Дослідження теоретичних засад проблеми увиразнило проведення констатувального експерименту, мета якого – здійснити педагогічну діагностику стану підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі. Проведена на констатувальному етапі роботи діагностика засвідчила переважно низький та середній рівні готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, що пояснюємо слабкою мотивацією та незнанням і невмінням студентів творчо застосувати отримані теоретичні знання на практиці; недостатнім наповненням змісту окремих фахових дисциплін та практик українознавчим матеріалом та недосконалим поєднанням організаційних форм, активних методів, засобів та технологій підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі.

У третьому розділі – «Обґрунтування моделі та практика реалізації педагогічних умов підготовки вчителів-філологів до українознавчої роботи в школі» – розроблено модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі; представлено хід та результати формувального етапу; подано порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту.

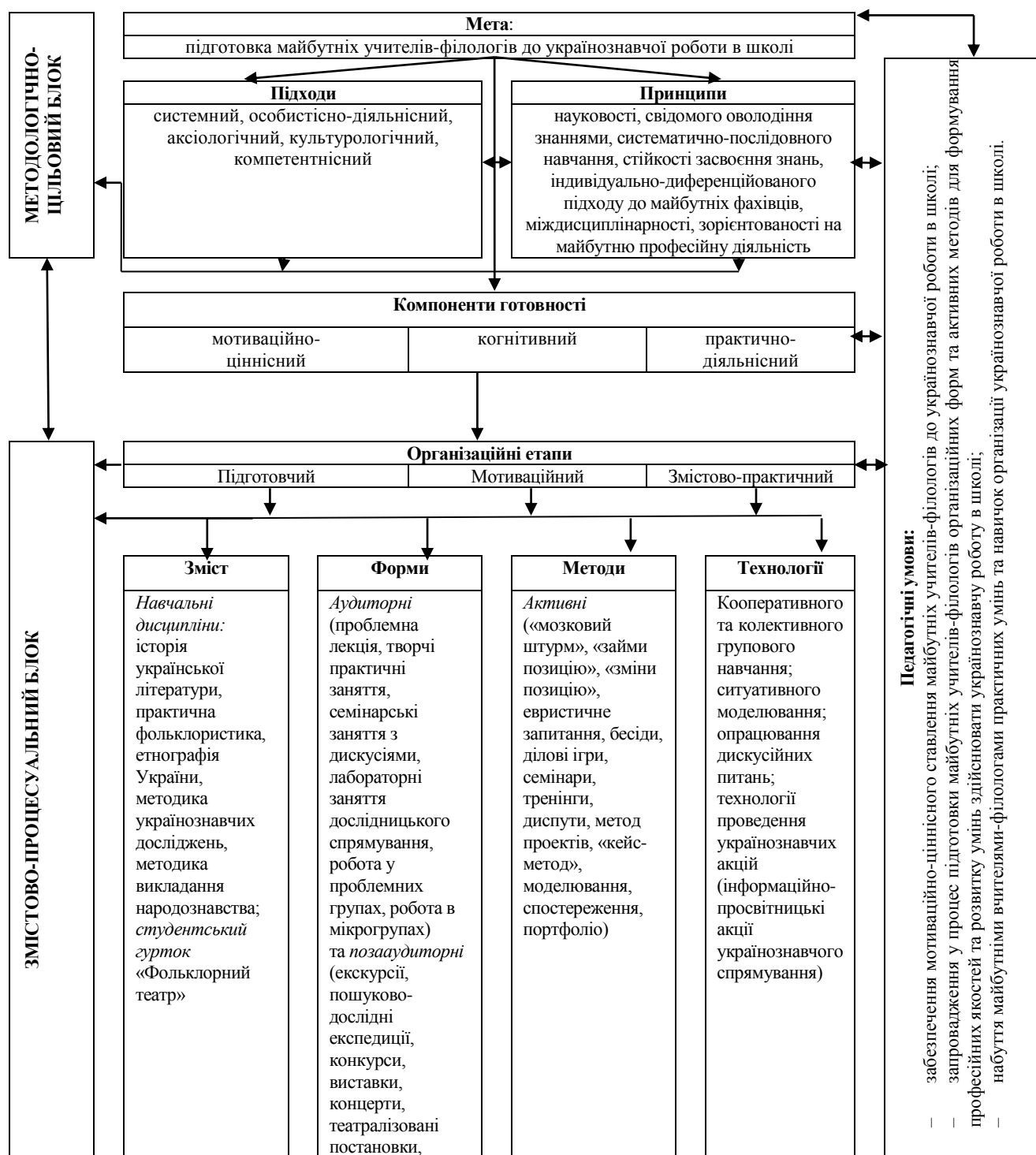
Теоретично обґрунтована *модель* підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі охоплювала такі блоки: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та результативний (рис. 1).

До *методологічно-цільового блоку* входять: мета (підготовка майбутніх учителів-філологів до народознавчої роботи в школі); підходи (системний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний) і принципи (науковості, свідомого оволодіння знаннями, стійкості засвоєння знань, індивідуально-диференційованого підходу до майбутніх фахівців, міждисциплінарності, зорієнтованості на майбутню професійну діяльність), на яких ґрунтувалася організація процесу навчання студентів. Методологічно-цільовий блок моделі також охоплював компоненти готовності майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в загальноосвітній школі: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний.

Змістово-процесуальний блок моделі охоплює підготовчий, мотиваційний та змістово-практичний етапи підготовки студентів до народознавчої роботи в школі. Підготовчий етап передбачав розробку відповідного науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів-філологів. Провідним завданням мотиваційного етапу було стимулювання позитивної мотивації студентів до організації та проведення українознавчої роботи в школі. Змістово-практичний етап

спрямовувався на формування українознавчих знань, умінь і навичок студентів, розвиток їхньої самостійності і творчості, уміння застосувати різноманітні форми та методи українознавчої роботи в школі.

Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі передбачала корекцію навчальних планів і програм, створення нових посібників і підручників, удосконалення педагогічної практики, розробку завдань для науково-дослідницької, пошукової та позааудиторної роботи з метою оволодіння студентами методичними знаннями щодо змісту, форм і видів українознавчої роботи; формування в них гностичних, комунікативних, організаторських умінь, необхідних для здійснення професійної діяльності та українознавчої роботи в школі зокрема.

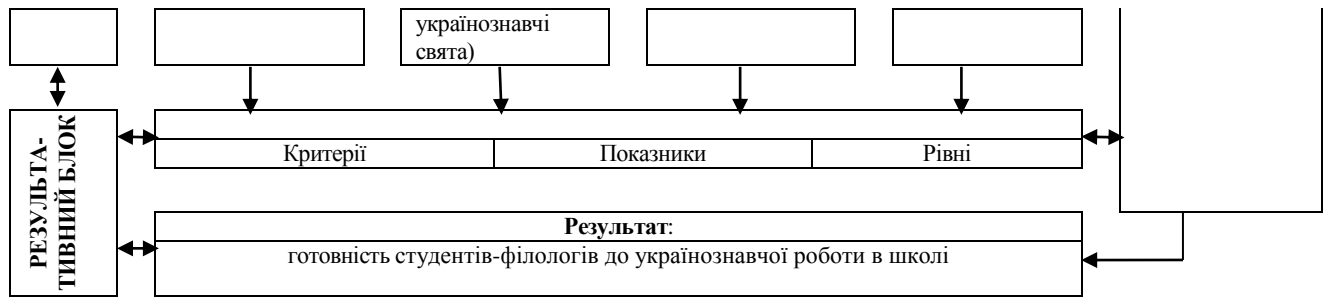

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі

Ефективній підготовці студентів-філологів до українознавчої роботи в школі сприяло поєднання активних *методів* навчання («мозковий штурм», «займи позицію», «зміни позицію», евристичне запитання, бесіди, ділові ігри, семінари, тренінги, диспути, метод проектів, кейс-метод, моделювання, спостереження, портфоліо) та *форм* організації навчання: *аудиторних* (проблемна лекція, творчі практичні заняття, семінарські заняття з дискусіями, лабораторні заняття дослідницького спрямування, робота у проблемних групах, робота в мікрогрупах) і *позааудиторних* (екскурсії, пошуково-дослідні експедиції, конкурси, виставки, концерти, театралізовані постановки, українознавчі свята); а також *технологій*: технології кооперативного та колективного групового навчання; ситуативного моделювання; опрацювання дискусійних питань; технології проведення українознавчих акцій (інформаційно-просвітницькі акції українознавчого спрямування).

Результативний блок включав критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи (високий, середній, низький), а також отриманий результат – готовність майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, яка включає: стійке мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, ґрунтовні теоретичні, методичні та спеціальні знання, сформовані уміння і навички, практичний досвід організації такої роботи.

Ефективна підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи зумовила необхідність теоретичного обґрунтування таких педагогічних умов: забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; запровадження у процес підготовки майбутніх учителів-філологів організаційних форм та активних методів для формування професійних якостей та розвитку умінь здійснювати українознавчу роботу в школі; набуття майбутніми вчителями-філологами практичних умінь та навичок організації українознавчої роботи в школі.

Реалізація моделі підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі відбувалася відповідно до організаційних етапів: підготовчого, мотиваційного, змістово-практичного; результатом кожного з цих етапів є набутий рівень компетентності майбутнього учителя-філолога, його готовність здійснювати українознавчу роботу в школі.

Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи здійснювалася згідно з дослідженнями співробітників Науково-дослідного інституту українознавства, в основі яких – розуміння поняття «українознавство» як цілісної системи знань, цілісного феномену, яким є Україна і світове українство, що можуть бути розкриті лише через органічне співвіднесення таких концентрів пізнання, як: «Україна – етнос, нація»; «Україна – природа»; «Україна – мова»; «Україна – суспільство, держава»; «Україна – культура (матеріальна й духовна)»; «Україна у міжнародних відносинах»; «Україна – доля, ментальність, історична місія».

Поєднання концентрів із знанням етапів розвитку українознавства, розуміння себе і світу, а також таких філософських і моральних понять, як «життя – смерть», «прекрасне – потворне», «добро – зло», «людяність – жорстокість», «честь –

безчестя», «вічне – тимчасове», обумовлювало розуміння причинно-наслідкових зв'язків, індивідуального – національного – загальнолюдського, земного й космічного, що допомогло студентам осягнути зміст українознавства як науки самопізнання українського народу.

На першому етапі – *підготовчому* – реалізовувалися концентри «Україна – культура (матеріальна й духовна)»; «Україна – мова». На цьому етапі студенти 1–2 курсів отримували такі базові знання з українознавства: про історію становлення і розвитку фольклору, етнографії як науки; про періодизацію фольклору; напрями та школи фольклористики; жанрову систему, тематику та проблематику фольклору; походження та етнічний розвиток українців; формування етнічної території українців; етнографічне районування; традиційні ремесла, промисли, звичаї та обряди українців; водночас оволодівали теоретичними основами польової фольклорної та етнографічної роботи тощо. Знання традиційної культури нашого народу студенти отримували під час вивчення дисциплін «Історія української літератури», «Історії української культури», «Етнографія України», «Українська міфологія», «Методика українознавчих досліджень» тощо. Під час теоретичного навчання студенти закріплювали знання з українського фольклору, вчилися використовувати регіональні фольклорні матеріали, спілкуватися з респондентами на побутовому рівні, вести бесіду, слухати співрозмовника, знайомилися із завданнями майбутньої практики, з матеріалами попередніх експедицій, вивчали історію розвитку пошуково-дослідницької роботи (кінець XVIII – початок XX століття), готувалися до пошукової українознавчої роботи. Особлива увага приділялася формуванню умінь і навичок роботи з респондентами та запису фольклорного репертуару, виконанню індивідуальних навчально-дослідних завдань на запропоновані теми: «Основні риси національного характеру українців», «Використання замовлянь у народній медицині», «Народні прикмети і метеорологія», «Дослідження світоглядних уявлень давніх слов'ян у праці І. Нечуя-Левицького «Світогляд українського народу»», «Народний господарський календар українців», «Традиційне дошлюбне спілкування молоді», «Етнолінгвістичний зміст української хати» тощо. У цій роботі допомагали розроблені співробітниками науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» (керівник – кандидат педагогічних наук, професор Н. Сивачук) програми-запитальники фольклорної та етнографічної практик.

На другому етапі – *мотиваційному* – реалізовувалися концентри «Україна – етнос, нація», «Україна – природа». Студенти-філологи опановували курси «Етнографія України», «Етнологія», «Основи народознавства», де розглядалося питання феномену українців, зумовленого територією (природою), географічним середовищем, окресленого національним характером, долею, історичною місією народу. Введення курсу «Практична фольклористика» сприяло навчанню студентів виготовляти атрибути до народних обрядових дійств: Дідуха, різдвяну Зірку, різдвяного павука, ляльковий вертеп з масками до живого вертепу, жайворонків з тіста, купальське деревце, купальський вінок, маковіську квітку, кошик на Маковія, кошик на Спаса, калиту (на день Андрія Первозванного), гільце; співати пісні до календарних та родинних обрядів та створювати сценарії народних свят, які

застосовувалися згодом під час педагогічної (табірної) та навчальної практик. Майбутніх учителів-філологів залучали до участі у діяльності наукових гуртків та проблемних груп, зокрема, таких, як: студентське наукове фольклорне товариство імені Хрисанфа Ящуржинського, «Українська народна іграшка Східного Поділля», «Український рушник», «Українська народна писанка», «Фольклорний театр», майстер-клас «Театр Слова», театр-студія «Вервечка», народний аматорський колектив «Софія»; майстер-класів, студій, творчих колективів, через розширення тематики пошукової науково-дослідної роботи студентів.

На третьому – *змістово-практичному етапі* – реалізовувалися концентри «Україна – суспільство, держава»; «Україна у міжнародних відносинах»; «Україна – доля, ментальність, історична місія», спрямовані на формування національної свідомості, патріотизму молодого покоління. Розв'язанню такого важливого завдання сприяло опанування студентами-філологами курсів «Етнографія України», «Методика українознавчих досліджень», «Методика викладання народознавства», «Історія української літератури», у процесі викладання яких студенти розглядали національну ідею як політично-духовну систему, що здавна існувала в українців не тільки в масштабах сім'ї, роду, племені, а мала загальнонаціональний характер – на її основі сформувалася держава. Студентам пропонували індивідуальні науково-дослідні завдання, щоб за їх допомогою формувати українську ментальність: «Особливості відзначення зимових свят на Уманщині», «Хліб у піснях, легендах, обрядах Уманщини», «Характерні риси національного вбрання українців», «Традиції святкування Різдва у моїй родині», «Традиції святкування Великодня у моїй родині», «Традиційне весілля Уманщини», «Традиційне весілля у рідному селі» тощо. Наукові диспути, дискусії з проблем виховання національної свідомості, етногенезу українців, ментальності, місця та ролі українців у світовій культурі сприяли розвитку глибоких пізнавальних інтересів, зацікавленості актуальними українознавчими проблемами. Було вдосконалено програми фольклорної практики (2 семестр), діалектологічної практики (3 семестр), етнографічної практики (4 семестр), психолого-педагогічної практики (4 семестр), педагогічної практики з фахових методик (5–6 семестри), стажерської педагогічної практики (7 семестр), під час яких студенти проводили спостереження, аналіз і планування українознавчої роботи в школі з урахуванням вікових особливостей учнів, запитів соціуму, надбань регіональної культурної спадщини; організовували шкільні гуртки та театри, проводили індивідуальну та колективну виховну роботу з учнями.

Після завершення формувального етапу експерименту було повторно проведено прикінцеві зрізи за визначеними критеріями і показниками. Порівняння емпіричних даних, одержаних в експериментальних і контрольних групах на констатувальному етапі, з результатами формувального експерименту, проведене за допомогою методів математичної статистики, засвідчило позитивну динаміку зміни рівнів готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі (табл. 1).

Як засвідчують дані таблиці, кількість студентів, готових до українознавчої роботи в школі, після проведення формувального етапу експерименту значно зросла

в ЕГ, порівняно з констатувальним.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі (у %)

Рівні готовності	ЕГ		Динаміка	КГ		Динаміка
	Констатувальний етап	Формувальний етап		Констатувальний етап	Формувальний етап	
Високий	–	44,95 %	+44,95 %	–	14,03 %	+14,03 %
Середній	30,3 %	41,41 %	+11,11 %	28,07 %	47,37 %	+19,3 %
Низький	69,7 %	13,64 %	-56,06 %	71,93 %	38,6 %	-33,33 %

Так, після проведення формувального експерименту в експериментальних групах високий рівень готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі зріс, порівняно із констатувальним етапом, на 44,95 %; середній – на 11,11 %; низький зменшився на 56,06 %. У контрольних групах високий рівень сформованості готовності майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі зріс на 14,03 %; середній – на 19,3 %; низький зменшився на 33,33 %.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили її ефективність, яка в цілому підтвердила правильність висунутої гіпотези, визначених педагогічних умов, змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено результати теоретичного узагальнення і розв'язання завдання підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі, що дозволило обґрунтувати модель забезпечення цього процесу, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови в системі професійної підготовки студентів – майбутніх учителів-філологів. Результати наукового пошуку засвідчили досягнення мети, виконання сформульованих завдань і послугували підставою для низки аргументованих висновків:

1. На основі аналізу наукової літератури визначено сутність понять: «українознавча підготовка студентів» – оволодіння системними знаннями із дисциплін українознавчого циклу, формування у них психологічних установок та практичних умінь і навичок для здійснення українознавчої роботи в школі. «Готовність до українознавчої роботи в школі» розуміємо як складне психолого-педагогічне утворення, що містить у собі комплекс особистісних, психологічних і професійних особливостей майбутнього вчителя, передбачає всебічне знання історії становлення та розвитку українознавства в контексті науково-педагогічної думки України, історії народу, його культури, побуту, звичаїв та обрядів, світоглядних уявлень та міфології, а також професійні вміння успішно організовувати педагогічну

діяльність із прилучення школярів до надбань духовної і матеріальної культури українського народу.

У дослідженні осмислено зв'язки понять «українознавство» і «народознавство» як родового і видового. Зокрема, використання терміна «українознавство» зумовлене тим, що він окреслює систему інтегрованих знань про Україну, обумовлює її цілісність як держави, її геополітичні особливості, історичний розвиток, роль у світових політичних, економічних та культурних процесах, а також охоплює уявлення про природу, ресурси, мову, матеріальну і духовну культуру, які розвивалися упродовж багатовікового існування. Тому тлумачення цього поняття є значно ширшим (видовим), аніж термін «народознавство» (родове), який був загальноживаним у науковому обігу 90-х років ХХ століття.

На основі концентрів «Україна – етнос, нація», «Україна – природа», «Україна – мова», «Україна – суспільство, держава», «Україна – культура (матеріальна й духовна)», «Україна у міжнародних відносинах», «Україна – доля, ментальність, історична місія» визначено зміст, структуру і місце українознавства у процесі підготовки майбутнього вчителя-філолога.

2. Уточнено компоненти готовності студентів-філологів до українознавчої роботи в школі: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практично-діяльнісний – з відповідними критеріями та показниками. Критерієм *мотиваційно-ціннісного* компонента є розвинені спрямованість та мотивація до організації та проведення українознавчої роботи в школі; а показниками – розуміння важливості й необхідності проведення на належному рівні українознавчої роботи в школі; наявність бажання її проводити; домінуючий тип мотивації професійно-педагогічної діяльності; сталі мотиваційні настанови на проведення українознавчої роботи в школі; глибоке розуміння власної життєвої позиції та втілення її у професійній діяльності. Критерієм *когнітивного* компонента є сформованість системи знань для здійснення українознавчої роботи в школі; його показники – наявність знань з української мови, літератури та українознавства; розуміння професійної та педагогічної діяльності як цілісної системи, побудованої за схемою: суть – зміст – ознаки – етапи; використання у практичній діяльності основних термінів, понять, категорій, правил, уривків творів тощо; самостійний пошук інформації та постійна робота, спрямована на розвиток і вдосконалення отриманих під час навчання знань, умінь і навичок. Критерієм *практично-діялісного* компонента є уміння, навички, досвід, спрямовані на здійснення українознавчої роботи в школі; а показниками – здатність успішно реалізувати педагогічну діяльність на високому рівні продуктивності; наявність умінь та навичок проводити пошукову і науково-дослідну роботу та їх доцільне використання в навчально-виховній роботі з учнями; сформованість необхідного рівня професіоналізму, здатності до самоосвіти і подальшого професійного зростання після завершення навчання в освітньому закладі; розуміння взаємозв'язку і взаємообумовленості застосування в навчальній, виховній і методичній роботі типових форм, методів, засобів навчання учнів українознавству. Відповідно до розроблених компонентів, критеріїв та показників готовності визначено рівні готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі: низький, середній та високий.

3. Розроблено і апробовано модель підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі, яка охоплює блоки: *методологічно-цільовий* (мета,

підходи, принципи, компоненти готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі); *змістово-процесуальний* (етапи, зміст, форми, методи, технології підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі); *результативний* (критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів-словесників до організації та проведення українознавчої роботи в школі). Підготовчий етап передбачав розробку відповідного науково-методичного забезпечення та наповнення дисциплін українознавчим змістом у процесі підготовки студентів-філологів за напрямом підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література ОКР «бакалавр». Провідним завданням мотиваційного етапу було стимулювання позитивної мотивації студентів до організації та проведення українознавчої роботи в школі. Змістово-практичний етап спрямовувався на формування українознавчих знань, умінь і навичок студентів, розвиток їхньої самостійності і творчості, уміння застосувати різноманітні форми та методи українознавчої роботи в школі.

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі: забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі; запровадження у процес підготовки майбутніх учителів-філологів організаційних форм та активних методів для формування професійних якостей та розвитку умінь здійснювати українознавчу роботу в школі; набуття майбутніми вчителями-філологами практичних умінь та навичок організації українознавчої роботи в школі.

Встановлено, що впровадження моделі та педагогічних умов підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі дозволило досягти позитивних змін у рівнях готовності студентів експериментальної групи порівняно з контрольною.

Ефективність реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі засвідчена істотною різницею результатів контрольної та експериментальної груп. Зріс відсоток студентів експериментальної групи з високим рівнем готовності на 44,95%, порівняно із контрольною. Студенти експериментальної групи виявили значно вищі показники рівня готовності до українознавчої роботи в школі, і характеризувалися ґрунтовними знаннями історії становлення та розвитку українознавства, історії народу, його культури, побуту, звичаїв та обрядів, світоглядних уявлень та міфології, а також сформованими професійними вміннями ефективно організовувати педагогічну діяльність із прилучення школярів до надбань духовної і матеріальної культури українського народу.

Перспективи подальших наукових розробок полягають у дослідженні підготовки студентів до організації та проведення дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства; обґрунтування процесу неперервної педагогічної освіти вчителів-філологів з проблеми вдосконалення їх компетентності щодо організації та проведення українознавчої роботи в школі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Циганок О. О. Питання глобалізації та вивчення етнографії у сучасному освітньому процесі / О. Циганок // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. «Педагогіка і психологія» : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип. 30, ч. 2. – С. 283–287.

Циганок О. Питання підготовки вчителя українознавства у 20-х роках ХХ століття / О. Циганок // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 42, ч. 2. – С. 43–51.

Циганок О. О. Виховання патріотизму засобами образотворчого фольклору в українській родині II половини ХІХ ст. – першої чверті ХХ ст. / О. О. Циганок, Н. П. Сивачук // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 6, ч. 2. – С. 262–266.

Циганок О. Позааудиторна підготовка студентів-філологів до українознавчої роботи на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / О. Циганок // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди». – К. : Гнозис, 2014. – Вип. 5, т. 5 (56), дод. 1 : Тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 488–497.

Циганок О. О. Концентр «Україна-мова» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / О. О. Циганок // Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / за ред.: О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. – Вип. 1.47 (114). – С. 291–295.

Циганок О. Фольклорна практика як основа національного виховання та засіб популяризації українознавства серед студентів-філологів / О. Циганок // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Вип. 9, ч. 2. – С. 222–230.

Циганок О. О. Історія становлення українознавства у педагогічному дискурсі ХХ ст. / О. Циганок, О. Санівський // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний пед. ун-т імені Григорія Сковороди». – Дод. 2 до вип. 35, т. II (14) : Тематичний вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2015. – С. 132–141.

Цыганок О. А. Система экспедиционной работы студентов-филологов по украиноведению в Уманском государственном педагогическом университете имени Павла Тычины / О. А. Цыганок // Азимут научных исследований: педагогика и психология / [ред. кол.: А. А. Коростелев (гл. ред.) и др.]. – Тольятти : НП «Институт направленного образования», 2013. – С. 65–68.

Опубліковані праці апробаційного характеру

Циганок О. Український фольклор: похоронні голосіння / О. Циганок // Vivat Academia : матеріали I Всеукр. наук. конф. молодих учених-філол. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – С. 122–123.

Циганок О. О. З історії походження жанру загадки / О. О. Циганок // Вісник Черкаського університету : зб. статей. – Сер.: Педагогічні науки. – Черкаси, 2008. – Вип. 132. – С. 148–151.

Циганок О. Дослідження похоронної звичаєвості Уманщини (друга половина XIX – початок XX століття) / О. Циганок // Гумань : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / ред. кол.: Сивачук Н. П. (відп. ред.), Падалка Г. М., Радул В. В. [та ін.]. – Умань : АЛМІ, 2009. – Вип. 2. – С. 67–72.

Циганок О. О. З історії українського національного дитячого театру казки / О. О. Циганок // Українознавство / [ред. кол.: П. Кононенко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Вид-во «Міленіум», 2009. – С. 272–277.

Циганок О. Ритуальні ляльки в купальному обряді Уманського краю / О. Циганок // Регіональні проблеми української історії : зб. наук. пр. – Умань : ПП Жовтий, 2009. – Вип. 2. – С. 161–167.

Циганок О. О. Життєвий і творчий шлях Теофана Фіялка / О. О. Циганок // Історія Уманщини в іменах : зб. наук. пр. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Вип. 1. – С. 72–83.

Циганок О. О. Етнографічний аспект творчості Т. Г. Шевченка (на матеріалах творів, що вивчаються в загальноосвітній школі) / О. О. Циганок // Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. (Сер. «Філологічні науки (літературознавство)» : зб. наук. пр. / гол. ред. В. Д. Будақ ; гол. ред. сер. О. С. Філатова. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. – Вип. 4.14 (111). – С. 193–198.

Циганок О. О. Формування риторичної культури майбутнього вчителя-філолога в ході польових українознавчих досліджень / О. О. Циганок // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Риторична освіта молоді: сучасні оцінки і проєкції на майбутнє» : зб. наук. пр. / [ред. кол.: Сивачук Н. П. (гол. ред.), Снігур І. М. (передм., укл.)]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. – С. 75–80.

Циганок О. О. Етнографічний аспект творчості Т. Г. Шевченка / О. О. Циганок // Філологічний вісник Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини : зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – Вип. 5. – С. 225 – 236.

Циганок О. Використання творчої спадщини Олекси Воропая в сучасному етнографічному дослідженні / О. Циганок // Наукові записки науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю». Пам'яті Олекси Воропая / гол. ред. Сивачук Н. П. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 233–241.

Цыганок О. А. Этнографическая полевая деятельность В. Гнатюка / О. А. Цыганок // Актуальные вопросы теории и практики современного гуманитарного знания : Третья междунар. науч.-практ. конф., (Орел, 18 сентяб. 2014 г.) : материалы конф. / под ред.: М. И. Алдошиной, И. Е. Воронковой. – Орел, 2014. – С. 78 – 82.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

Українознавство в освітньому просторі сучасної школи : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [Сивачук Н. П., Гончарук В. А., Йовенко Л. І. та ін.]. – Умань : ПП

Жовтий О. О., 2010. – 449 с.

Український фольклор : словник-довідник / [авт.-уклад.: Сивачук Н. П. та ін.] – Умань : ПП Жовтий, 2010. – С. 122–133.

Циганок О. Етнографія України : навч.-метод. посіб. / О. О. Циганок. – Вид. 2-е, доповн. і переробл. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 130 с.

Практична фольклористика : навч.-метод. посіб. для студ. філол. ф-тів / уклад. : Наталія Петрівна Сивачук, Оксана Олександрівна Циганок. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 221 с.

Українська міфологія : хрестоматія : [посіб. для студ. і магістр. ф-ту укр. філол.] / упоряд. : Наталія Петрівна Сивачук, Оксана Олександрівна Циганок. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – 142 с.

Сивачук Н. П. Фольклорно-етнографічна спадщина села Косенівка Уманського району Черкаської області / Н. П. Сивачук, О. О. Циганок. – Умань : ПП Жовтий, 2013. – 122 с.

Циганок О. О. Практична етнографія : навч. посіб. / О. Циганок. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 153 с.

АНОТАЦІЇ

Циганок О. О. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2016.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і обґрунтовано новий підхід до проблеми підготовки вчителів-філологів до українознавчої роботи в школі. Доведено актуальність теми, проаналізовано стан її розробки. Визначено сутність понять «українознавча робота в школі», «готовність до українознавчої роботи в школі», осмислено зв'язки понять «українознавство» і «народознавство» як родового і видового, визначено зміст, структуру та місце українознавства у процесі підготовки майбутнього вчителя-філолога.

Уточнено компоненти, критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи.

Розроблено модель підготовки вчителів-філологів до українознавчої роботи в школі. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови підготовки вчителів-філологів до українознавчої роботи в школі та представлено результати дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: українознавча підготовка, вчитель-філолог, підготовка вчителів-філологів до українознавчої роботи в школі, модель підготовки вчителів-філологів до українознавчої роботи в школі, педагогічні умови.

Цыганок О. А. Подготовка будущего учителя-филолога к украиноведческой работе в школе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины. –

Умань, 2016.

В диссертации осуществлено теоретическое обобщение и обоснован новый подход к проблеме подготовки будущих учителей-филологов к украиноведческой работе в школе. Доказана актуальность темы, проанализирована степень её разработанности. Определена сущность понятий «украиноведческая работа в школе», «готовность к украиноведческой работе в школе», осмыслена связь понятий «украиноведение» и «народоведение» как родового и видового, определено содержание, структура и роль украиноведения в процессе подготовки будущего учителя-филолога.

Уточнены компоненты, критерии, показатели и дана характеристика уровней готовности студентов-филологов к украиноведческой работе.

Разработана модель подготовки будущих учителей-филологов к украиноведческой работе в школе. Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия подготовки будущих учителей-филологов к украиноведческой работе в школе и представлены результаты опытно-экспериментальной работы.

Ключевые слова: украиноведческая подготовка, учитель-филолог, подготовка учителей-филологов к украиноведческой работе в школе, модель подготовки учителей-филологов к украиноведческой работе в школе, педагогические условия.

Tsyhanok O. O. Preparation of students-philologist for Ukrainoznavstvo work in secondary school. – On the rights of a manuscript.

Associate professor degree dissertation. Specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University – Uman, 2016.

The author of the dissertation theoretical generalized and made a new approach to solving the urgent tasks, which consisted in a substantiation and experimental verification of pedagogical conditions of preparation of teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work in the school.

Based on the analysis of philosophical, sociological, psychological and pedagogical sources the position of investigated issue in the pedagogical theory and practice was found out. The essence of concepts «Ukrainoznavstvo work in the school», «commitment to Ukrainoznavstvo work in the school» were refined, the connection such concepts as «Ukrainoznavstvo» and «ethnology» as a generic and specific were emphasized, defined the content, structure and role of Ukrainoznavstvo in the preparation of the future teacher-philologist. The essence of such concepts as «preparation of students-philologists for Ukrainoznavstvo work in school» was defined (formation of necessary motivations, attitudes, and experiences. The purpose of the work that teacher should organize and carry out – introduction spiritual and material culture of Ukrainian people, formation of national identity, moral, political, patriotic, civic and other qualities). The willingness of teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work in the school is viewed as a complex of personal, psychological and professional features of the future teacher, covering motivational-value, cognitive and practical spheres of activity-teaching activities, enabling them successfully implement teacher interaction in the educational process of the school. The components,

criteria, indicators were defined and the preparation levels of readiness of students-philologists for Ukrainoznavstvo work in school were described.

Three components of readiness of the future teacher-philologist for Ukrainoznavstvo work were highlighted, as well as their components: motivational-value (formed the motivation for organizing and conducting Ukrainoznavstvo work, developed humanistic orientation, an indicator of which were world views, moral and ethical orientations, educational values); cognitive (readiness of teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work, combination of professional knowledge and intellectual abilities); practical and active (availability of skills, experience and desire to carry out Ukrainoznavstvo work at school). Each component is characterized by appropriate criteria such as: motivational-value (the focus and motivation for the organization and holding of Ukrainoznavstvo work in the school), cognitive (the system of knowledge for Ukrainoznavstvo work in the school); practical and active (abilities, skills, experience, passion, aspirations, activities, initiatives).

The model of training of teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work in the school was made. It has methodologically-oriented, content and procedure, effective units. Methodologically-oriented unit includes approaches, principles, goals, component composition of the preparation of the future teachers-philologists. Content and procedure unit includes content, forms, methods, tools and technological aspects. Effective unit shows the levels of readiness of teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work and the results.

Substantiated and experimentally tested pedagogical conditions of preparation of teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work in the school: stimulation of motivational and valuable relations of future teachers-philologists to Ukrainoznavstvo work in the school; the introduction of organizational forms and active methods of training of future teachers-philologists for formation Ukrainoznavstvo knowledge and development of skills to carry out Ukrainoznavstvo work at school; improvement of training of future teachers-philologist on the basis of development and implementation of practical skills in organization Ukrainoznavstvo work in the school.

It was proved that the implementation model and pedagogical conditions ensured by developing the strategy of classwork and extracurricular work and improving programs of all types of practices. The results of the experimental work showed its effectiveness and in general confirmed the correctness of our hypothesis, determined pedagogical conditions, content, forms and methods of training of future teacher-philologist for Ukrainoznavstvo work in school.

Key words: Ukrainoznavstvo work, teachers-philologist, preparation of teachers-philologist for Ukrainoznavstvo work in secondary school, model of preparation teachers-philologists for Ukrainoznavstvo work in secondary school, organizational and pedagogical conditions.

Підписано до друку 21.01.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 5.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua